

**ЛЕКЦІЯ 3.
ПРИНЦИП РОЗРІЗНЕННЯ
В МГП**

1. Історія принципу
2. Комбатанти та цивільні особи
3. Цивільні особи, що беруть безпосередню участь у збройному конфлікті
4. Військові об'єкти та цивільні об'єкти
5. Об'єкти подвійного призначення

ІСТОРІЯ ПРИНЦИПУ

ІСТОРІЯ ПРИНЦИПУ

- Формула принципу була викладена Жаном-Жаком Руссо в трактаті «Про суспільну угоду, або Принципи політичного права».
- Жан-Етьєн-Марі Порталіс першим використав ідею Руссо про принцип розрізнення в судовій справі.
- Стаття 48 ДП І чітко закріпила принцип розрізнення.

КОМБАТАНТИ ТА ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ

ХТО МОЖЕ ВВАЖАТИСЯ КОМБАТАНТОМ?

Стаття 43 ДП І вказує, що особи, що входять до складу збройних сил, є комбатантами (за винятком медичного та духовного персоналу, який є так званими некомбатантами).

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ КОМБАТАНТА

- мають право брати участь у збройному конфлікті
- володіють імунітетом від переслідування за це в будь-якій юрисдикції світу
- можуть розраховувати на статус військовополоненого при захопленні в полон

Стаття 43 ДП I стосується не лише регулярних збройних сил, але й іррегулярних, тобто таких організованих збройних груп, які необов'язково мають певний статус прописаним у внутрішньому законодавстві сторони в конфлікті.

У визначені збройних сил закладено чотири вимоги до збройних груп, щоб останні охоплювалися статтею 43 ДП I

- військовий характер групи;
- підпорядкованість стороні в конфлікті;
- наявність організації відповідального командування;
- дотримання МГП.

ВИСНОВОК З КОМЕНТАРЯ МКЧХ ДО СТ. 44 ДП І

- Вимога щодо дотримання МГП є такою, яка не може позначати очікування виконання абсолютно усіх приписів МГП. Швидше йдеться про дотримання принаймні мінімального набору норм.
- Прикладом позбавлення групи статусу частини збройних сил (і, як наслідок, захисту її учасників як комбатантів та військовополонених) може бути ситуація, коли група заявляє про те, що не збирається дотримуватися норм МГП і постійно своїми діями підтверджує це.

ЧАСТИНА 2 СТАТТІ 44 ДП І

« ...хоча всі комбатанти зобов'язані додержувати норм міжнародного права, застосовуваного в період збройних конфліктів, порушення цих норм не позбавляє комбатанта його права вважатися комбатантом або, якщо він підпадає під владу супротивної сторони, його права вважатися військовополоненим ».

Єдиним винятком з цього правила є ситуація, описана в частинах 3 і 4 статті 44 ДП І. Цей виняток стосується ситуації, за якої комбатант не відрізняє себе від цивільного населення, навіть тоді коли перебуває на виду в противника чи під час збройного зіткнення.

Інший набір характеристик, яким мають відповідати комбатанти, розміщено в статті 4 ЖК III:

- ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
- вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;
- вони носять зброю відкрито;
- вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.

СТАТТЯ 4 ЖК III

Коментар МКЧХ до статті 4 ЖК III вирізняє дві вимоги, які мають кумулятивно виконуватися, щоби можна було говорити про належність до однієї зі сторін конфлікту:

- група повинна вести збройні дії на користь сторони збройного конфлікту;
отримує зиск від дій збройного формування
- сторона в конфлікті має визнавати й участь групи у збройних діях, і те, що ця участь здійснюється на її користь.
дві форми: явна та мовчазна

Окремий вид комбатантів, виходячи зі статті 4 ЖК III, становлять жителі

« неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни » .

Такі особи мають також статус комбатанта, проте від них не очікується:

- належність до сторони в конфлікті;
- організованість;
- наявність відмітного знаку.

Вимогами для них є: носіння зброї та дотримання МГП.

**ЦИВІЛЬНІ ОСОБИ,
ЩО БЕРУТЬ
БЕЗПОСЕРЕДНЮ УЧАСТЬ
У ЗБРОЙНОМУ
КОНФЛІКТІ**

Цивільна особа, що бере безпосередню участь у бойових діях, втрачає свій захист за МГП у тому, що стосується заборони спрямуванню нападу проти неї.

- Яка діяльність цивільних осіб може розглядатися як безпосередня участь?
- Які принципи МГП мають визначати допустимі заходи реагування?

Настанова щодо тлумачення поняття «безпосередня участь у бойових діях» є ключовим джерелом у доктрині, яка дає змогу відповісти на ці питання. Саму ж Настанову було підготовлено під егідою та від імені МКЧХ Нільсом Мецлером.

НАСТАНОВА ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

«БЕЗПОСЕРЕДНЯ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ»

Настанова складається з 10 рекомендацій для інтерпретації поняття безпосередньої участі у бойових/воєнних діях. Одна з ключових рекомендацій під номером «5» стосується кумулятивних ознак безпосередньої участі в збройному конфлікті:

- дії можуть негативно вплинути на військові операції або військовий потенціал сторони збройного конфлікту або ж, альтернативно, призвести до загибелі чи поранення захищених осіб або руйнування захищених об'єктів;
- має існувати прямий причинно-наслідковий зв'язок між дією й шкодою, якої може бути завдано;
- дія має бути спеціально спланована таким чином, щоби безпосередньо завдати необхідного мінімального рівня шкоди на підтримку однієї зі сторін конфлікту й бути на шкоду іншій.

Навіть коли конкретні дії цивільної особи перетворюють її в безпосереднього учасника збройного конфлікту, таке перевтілення відбувається лише на обмежений час виконання цих ознак.

**ВІЙСЬКОВІ
ОБ'ЄКТИ
ТА ЦИВІЛЬНІ
ОБ'ЄКТИ**

Цивільні об'єкти, як це видно зі статті 52 ДП І, визначаються від протилежного – через позначення того, що до них відносяться усі ті, які не є військовими.

- Цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій. Цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не є військовими об'єктами, як вони визначені в пункті 2 статті 52.
- Напади повинні суворо обмежуватися об'єктами. Що стосується об'єктів, то військові об'єкти обмежуються тими, які через свій характер, розміщення, призначення або використання роблять ефективний внесок у воєнні дії, і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за наявних у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу.

Таким чином, ключовим для розуміння розмежування є визначення військових об'єктів.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ОЗНАКИ

Ці чотири ознаки розкривають різні особливості об'єктів, що можуть розглядатися як військові, хоча вони можуть і збігатися та накладатися. При визначенні того, чи є об'єкт є військовим, необхідно додатково зважати на те, чи його ураження надасть описану в статті 52 ДП І перевагу стороні в конфлікті. Усі інші об'єкти, що не відповідають вимогам частини 2 статті 52 ДП І, є цивільними:

- природа об'єкта;
- характеристика розташування;
- призначення об'єкта;
- використання об'єкта.

ХАРАКТЕРИСТИКИ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ОЗНАК

**Природа
об'єкта**

Відсилання до природи об'єкта дозволяє захувати до військових будь-яку зброю, військове обладнання тощо

**Розташування
об'єкта**

Характеристика розташування відсилає до об'єктів, що за своєю природою не є військовими, але з огляду на місце розташування перетворюються на військові

**Призначення
об'єкта**

Призначення об'єкта відсилає до його майбутнього використання

**Використання
об'єкта**

Використання відсилає до того, як конкретний об'єкт залучений у збройні дії в цей час. Будь-який цивільний об'єкт у разі його зайняття стороною в конфлікті може стати військовим об'єктом

ОБ'ЄКТИ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Деякі об'єкти можуть використовуватися і як цивільні, і як військові, наприклад:

- мости;
- автомагістралі;
- нафтобази.

До них застосовується стаття 52 ДП І, яка відносить до військових об'єктів ще й ті, які за своїм призначенням чи використанням роблять внесок у військові дії, та містить внутрішню, хоч і таку, що часом ігнорується, згадку про пропорційність.

До оцінки захисту об'єктів подвійного призначення застосовується принцип пропорційності, викладений у частині 5 статті 51 ДП І

- « Серед інших належить вважати невідбирковими такі види нападів:
- b) напад, котрий, як можна очікувати, попутно потягне за собою втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб та шкоду цивільним об'єктам, або те й інше разом, які були б надмірними щодо конкретної і безпосередньої воєнної переваги, якої передбачається таким чином досягти » .

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ

Цей загальний принцип пропорційності зі статті 51 дещо відрізняється від вбудованого принципу пропорційності за статтею 52.

- **Випадок перший**

"безпосередня та пряма"
військова перевага

- **Випадок другий**

"явна" військова перевага

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ

ОБ'ЄКТА ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

1. Для визначення об'єкта подвійного призначення беруться до уваги вимоги про врахування принципу пропорційності (стаття 52 ДП І).
2. Якщо об'єкт подвійного призначення є військовим, напад на нього оцінюється крізь призму принципу пропорційності за статтею 51 ДП І.
3. Об'єкт подвійного призначення може бути військовим, але не підлягати нападу через вимоги принципу пропорційності.

— Дякую!

Дмитро Коваль

к.ю.н., співвиконавчий директор Truth Hounds

d.k@truth-hounds.org

Вероніка Шептуховська
редакторка

Лілія Лахнеш
редакторка

Владислав Левчук
редактор

Створено ГО «Трус Хаундс», 2024 р.

truth-hounds.org

TRUTH HOUNDS